ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 220 ՏԱՍՆԵՒՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ Չորեքշաբթի, 2 Դեկտեմբերի 1898 Չորեքշաբթի, 2 Դեկտեմբերի ՏԱՍՆԵՒՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ № 220

Տարեկան՝ 10 րուբլի, վեց ամիսը 6 րուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 կ.
Թիֆլիսում ամիսը՝ 1 ր., հատով 5 կ.
Բաժանորդ գրւում են Թիֆլիսում միմիայն խմբագրատանը:

Խմբագրութեան հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „Норъ-Даръ“
կամ Tiflis, Rédaction „Nor-Dar“

Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր (բացի տօն օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Յայտարարութիւններն ընդունւում են ամեն լեզուներով: Յայտարարութիւնների բառին՝ 2 կ., ռեկլամների համար՝ կրկնապատ:

ՆՈՐ-ԴԱՐ

(ՏԱՍՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Քաղաքական-գրական ամենօրեայ լրագիրը 1899-ին կըհրատարակուի Թիֆլիսում նոյն դիրքով և ծրագրով ամեն օր, բացի կիրակի և տօներին հետևող օրերից:

«Նոր-Դար»-ի տարեկան գինն է 10 րուբլի, վեց ամսուանը 6 րուբլի, երեք ամսուանը՝ 3 ր. 50 կ., Թիֆլիսից դուրս՝ ամիսը 1 ր. 50 կ., հատով դուրսը՝ 7 կ., Թիֆլիսում 5 կոպ.:

Բաժանորդ են գրւում Թիֆլիսում՝ միմիայն խմբագրատանը:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ բաժանորդները վճարում են տարեկան 40 ֆրանկ:

Խմբագրատունը գտնւում է Բոլշայա Վողովոյնայա № 20:

«ՆՈՐ-ԴԱՐ»-ի հասցէն՝ Тифлисъ, въ Редакцію «НОРЪ-ДАРЪ» կամ Tiflis, (Caucase), Rédaction du journal «Nor-Dar»:

Ծանօթ.—Առաջիկայ 1899 թուականի համար նոր բաժանորդ գրուողը «Նոր-Դար» կը ստանայ Թիֆլիսում՝ բաժանորդ գրուելու օրից. Թիֆլիսից դուրս նոր բաժանորդ գրուողը կըստանայ «Նոր-Դար» դեկտեմբերի 1-ից՝ վճարելով 10 րուբլի:

Այն բաժանորդները, որոնք մինչև առաջիկայ դեկտեմբերի վերջը բաժանորդ չեն գրուել, յունուարի 1-ից թերթ չեն ստանալ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Առաջնորդող.—Կանանց ուսումն ստանալու խնդիրը:
Ինտելիգենցիայի դրութիւնը Իտալիայում:
Քրոնիկոն.—Լուրեր: Հայոց թատրոն Բագւում: Մամուլի շուրջը: Կեանքի գերատններ.
Թղթակցութիւն. — Նամակ Պարսկաստանից.—Սալմաստ:
Քաղաքական.—Դրայֆուսի և Պիկարի գործը: Մակեդոնիա: Կրետէ:
Հեռագրներ:
Բանասիրական:—Կռունկներ:
Տեղեկատու:
Յայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 1 դեկտեմբերի, 1898 թ.

ԿԱՆԱՆՑ ԲԱՐՁՐ ՈՒՍՈՒՄՆ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Բ.

Գերմանական համալսարաններում, ընդունուած է, որ իւրաքանչիւր տարի համալսարանում ռեկտորի պաշտօնի համար ընտրուող պրոֆեսորները պաշտօնի մտնելու օրը խօսում են ճառեր և պրոֆեսորը, նայած թէ գիտութեան որ ճիւղին է պատկանում, ընտրում է նիւթ իւր ճառի համար իւր մասնագիտութիւնից:

Վերջերս Բեռլինի համալսարանի անատոմիայի պրոֆեսոր Վալդայերը ընտրուելով ռեկտոր սովորականից դուրս նա իւր ճառի համար նիւթ էր ընտրել, իւր մասնագիտութիւնից դուրս՝ Գերմանիայի համալսարանների դրութիւնը Գերմանիայի միացումից յետոյ:

Պրոֆէսսոր Վալդայէրը ի նկատի առնելով այն հանգամանքը, որ Բիսմարկի մահով, երբ ընդմիշտ փակուած են այժմեան Գերմանիան դարձնող մեծ և զօրաւոր դարբնի աչերը, ուզում է հաշիւ տալ այն փոփոխութիւնների մասին, որոնք կապուած են պետական նոր կազմակերպութեան հետ:

Համալսարանների այժմեան դրութեան և դրանց անկախութեան օգտին ճառելով առանձնապէս դառնում է համալսարանների դռները բաղխող նոր տարրերին՝ կանանց՝ որոնք բարձր ուսման ձգտելով՝ պահանջում են, որ համալսարանների դռները բացուին իրենց համար:

«Առաջ, ասում է պրոֆեսոր Վալդայերը, ես հակառակ էի կանանց համալսարան յաճախելուն, և այդ նրա համար չէ, որ ես նրանց բաւականաչափ ընդունակ չէի համարում գիտութիւն ձեռք բերելու մէջ կամ թէ ես վախենում լինէի նրանց մրցութիւնից, ես միայն այն էի մտածում թէ չպէտք է նրանք ձգեն կին և մայր լինելու իրենց աւելի բնական և հանգիստ կոչումը: Երկարատև մտածմունքը և կեանքի փորձը ստիպեցին հրաժարուել ինձ այդ կարծիքից: Ես հիմայ տեսնում եմ կանանց շարժման մէջ՝ բոլոր կուլտուրական պետութիւնների մէջ հասարակական պայմանների փոփոխութիւնների անհրաժեշտ հետևանքը: Մենք պէտք է աղջկանց, որոնք ստիպուած են դուրս գալու ընտանիքից և իրենց գոյութիւնը պահպանելու միջոցներ որոնելու, հնարաւորութիւն տանք ապրելու իրենց մտաւոր աշխատանքով, իսկ այդ բանի համար անհրաժեշտ է աղջկան որ պատրաստուի:

Անհրաժեշտութեան գիտակցութիւնը և արդարութեան զգացմունքը պարտաւորեցին մեզ թոյլ տալ կանանց յաճախելու համալսարան իբրև կողմնակի ունկնդիրներ: Համալսարանը այդ բանը ընդունում է դեռ իբրև փորձ և ոչ ոք չէ կամենում այժմ ստիպելու պրոֆեսորին, որ իւր դասախօսութեանը կին ունկնդիր ընդունէ, եթէ ինքը այդ չէ կամենում:

Պրոֆէսսոր Վալդայէրի կարծիքով ապագայում պետութիւնը կանանց առանձին համալսարաններ բանալու անհրաժեշտութեան մէջ տրուած կլինի, որ ինքը՝ պրոֆէսսորը աւելի նպատակայարմար է համարում:

Տղամարդկանց և կանանց միասին համալսարան յաճախելը յիշեալ պրոֆեսորի կարծիքով ունի իւր խոշոր անյարմարութիւնները:

Համաձայն լինելով այդ կողմից պրոֆեսոր Վալդայերի արած դիտողութիւններին, միւս անգամ մէջ կբերենք նրա բացադրութիւնը այդ մասին:

ԻՆՏԵԼԻԳԵՆՑԻԱՅԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԻՏԱԼԻԱՅՈՒՄ

Մեր կեանքում, Կովկասում, ուր դեռ ևս շատ փոքր չափով է տարածուած կրթութիւնը և մանաւանդ բարձրագոյն կրթութիւնը, զգալի է այն հանգամանքը, որ միջնակարգ և բարձրագոյն կրթութիւն ստացողները միշտ չեն կարողանում իրենց յարմար գործեր գտնել և այդպիսով պահել իրենց գոյութիւնը: Կան շատ երիտասարդներ, որոնք, չնայած իրենց վկայականներին ու դիպլոմներին, կամ պարապ են, որ քիչ է պատահում, և կամ ստիպուած են բաւականանալ չնչին վարձատրութեամբ: Դրա պատճառն այն է, որ ինտելիգենտները չեն զինուած կեանքի պահանջած գիտութիւններով: Ի հարկէ կան և այնպիսի ինտելիգենտներ, որոնք չեն գործ գտնում հէնց այն պատճառով, որ չեն ուզում—ապահովուած են, բայց դրանց թիւը քիչ է և դրանց մասին չէ խօսքը:

Սակայն ինտելիգենցիայի դրութիւնն աւելի ևս դժուարին պայմանների մէջ է մանաւանդ եւրոպական զանազան երկրներում:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿՌՈՒՆԿՆԵՐ

(Նաժիւին)

Ես ապրել եմ,—կընշանակէ՝ ես տանջուել եմ, սիրել եմ, կռուել եմ, լաց եմ եղել...: Եւ ահա արտասուքներս լուացին կեանքի հրաշագեղ և բազմերանգ գոյները, և կեանքն ինձ սկսեց թուել մայլ՝ որպէս մէգ, որ բարձրանում է երեկոներին քարանձաւներից և ծածկում է սարերի կատարները,—և տաղտկալի՝ որպէս անօգուտ աշխատանքը: Ես արդէն կեանքից խոնջացած՝ փափագում էի հանգստանալ: Ես շուտով գտայ այն, ինչ որոնում էի. ես գտայ կեանքից ազատուելու հնարը...: Որպէս դի մարդ չտանջուի,—այդպէս էի մտածում ես, պէտք է երկրագնդի վրայ նայել, որպէս աւազի մի փոքրիկ հատիկի վրայ, որ ձգուած է անեզր տարածութեան ովկիանոսի մէջ, իսկ իւր և մարդկանց վրայ նայել՝ որպէս մի ծիծաղելի ոչնչութեան վրայ, որ ապրում է այն աւազահատիկի վրայ միայն մի ակնթարթ. իսկ այդ ակնթարթը կեանքն է յաւիտենականութեան մէջ: Յիշիր այդ, և ամենատեսակ տանջանքները, ուրախութիւններն ու ձգտումները քեզ շատ ծիծաղելի կըթուին: Ես յիշեցի այդ և սառն, անտարբեր դարձայ: Բայց երբեմն իմ սիրտը, մարդկանց թշուառութիւնները տեսնելիս՝ ականջ չէր դնում բանականութեան, որը գտել էր ինձ համար այդ հանգստացուցիչ փաստերը: Այո, սիրտս ասում էր ինձ, որ մարդկանց արտասուքներն այնուամենայնիւ արտասուքներ են և ոչ ջուր: Եւ ահա ես հեռացայ մարդկանցից ըստ կարելւոյն շատ հեռու. հեռացայ դէպի բնութիւնը, որի անխօս դիտողութեան և առանձնութեան մէջ ես գտայ անհուն վայելչութիւններ: Եւ ես գնացի դէպի հարաւ մի օտար երկիր, որտեղ հնարաւորութիւն ունէի ինձ անծանօթ մարդկանց շրջանում միայնակ զգալ ինձ, որտեղ ոչինչ չէր յիշեցնում ինձ իմ անցկացրած թշուառութիւնները, որտեղ բնութիւնը դիւթում կախարդում էր իւր գեղեցկութեամբ:

Եւ սկզբում ինձ համար այնտեղ լաւ էր...:

Ջերմ լուսնեակ գիշեր, հրաշալի, հոտաւէտութեամբ յագեցած օդ, նոճիների աղաղակ և հեռաւոր փոթորկալից ծովի մռնչիւնն ու գոչիւն...:

Հոգիդ խաղաղ է, և նկատւում է մի տեսակ անորոշ ձգտումն դէպի անհասկանալին, թանգագինը, դէպի այն փայլփլող աստղերը...: Ուզում ես լինել այնպէս պարզ, մաքուր, որպէս այն աստղերը, որպէս սարի ձիւնապատ գագաթները. կամենում ես մոռացութեան տալ ամեն ինչ, և—սիրել, սիրել որ և է մէկին...: Կամենում ես էլ աւելի հեռուն սլանալ անցեալից, թշուառութիւններից միայն թէ այնտեղ էլ շուրջդ տիրէր լուսնեակ գիշեր, նոճիների աղաղակ, խռովայոյզ հեռաւոր ծովի գոռո՜ւմ, գոչի՜ւն...:

Արդեօք ինչ են խօսում այն հեռաւոր թրթռացող աստղերը, արդեօք ինչ են մտածում սարի այդ հուժկու գագաթները, ո՞րպիսի գաղտնիք է պահում մտախոհ այդ լռութեանը...:

Ո՜հ, ո՜րքան անհասկանալի, բայց և վսեմ բան է պարունակւում այդ սիգապանծ լռակեցութեան մէջ, քանի՜ հրնչիւններ կան նրա մէջ, որոնց պատասխանը միայն հոգում մէջ է գտնւում...: Եւ այդ ձայներն ինձնում զարթեցնում են նոր մարդ, մի հպարտ և, մաքուր մարդ, մերթ անաչառ՝ որպէս ինքը բնութիւնը, մերթ անգութ ցանկութեամբ վառուած՝ ստեղծելու մի այնպիսի իր, որ ցնցէր մարդկանց և յարուցանէր—այդ ստոր և անարգ մարդկանց մէջ—ուրիշ մարդիկ՝ հպարտ և ազատ:

Բայց այդ րոպէներում ես ամենից աւելի սիրում էի առանձնութիւնը... Ես փափագում էի միայն հնչիւնների, գոյների, շքեղաշուք երևակայութիւնների, բայց ոչ մարդկանց:

Եւ որպէս դի կեանքից բոլորովին հեռանամ, որպէս դի մոռանամ, որ աշխարհումս կայ ծաղր և արտասուք, ես գնացի այնտեղ, ուր չկան ոչ ծիծաղ, ոչ արտասուք և ոչ հոգս... ես գնացի հանգստարան...:

Այստեղ ի՜նչպէս խաղաղ է... Ո՜րպիսի թախծալի անդորրութիւն... Քունը խաղաղ կերպով իջնում է երկնքից երկրային թևերով երկիրս այս փոքրիկ անկեան վրայ, որտեղ հանգստանում են յաւիտենական խաղաղութեան մէջ ո՜րքան շատ սրտեր...: Ի՞նչ հարկաւոր է այստեղ քունը: Քունը կարևոր է այն քաղաքին, որի թոյլ շշուկը ներքևից, սարի ստորոտից այժմ այստեղ է հասնում. քունը հարկաւոր է այն լրջամիտ մեղուներին, որոնց բզզոցը՝ յիշեցնելով նրանց կեանքի և գործերի մասին, մըն-քան ուժեղ է ներգործում մարդու հոգու վրայ այստեղ, այս հանգստութեան թագաւորութեան մէջ. քունը հարկաւոր է և այս թռչնիկներին, որոնք նստելով նոճիների կատարներին՝ բանում են իրար մէջ մի կենդանի զրուցատրութիւն,—բայց մեռեալներին քունը հարկաւոր չէ, ինչպէս հարկաւոր չեն նրանց ո՛չ էլ մեղուների բզզոցը, ո՛չ թռչունների երգը և ո՛չ էլ դափնիների ու նոճիների և ուրիշ շատ ծաղիկների անուշահոտութիւնը, որ սփռւում է այս գերեզմանների շուրջը...:

Ի՜նչպէս խաղաղ է այստեղ: Ո՜րպիսի տխուր հանգստութիւն...: Արեգակը թաղուեցաւ կապոյտ ծովի մէջ...: Առաջին աստղն սկսեց քթթել... Սպիտակ աղաւնիները պտտւում են զանգակատան շուրջը և նրանց թևերն արշալուսի լուսոյ առաջ վարդագոյն են թըւում: Մթնում է... Կապտագոյն աղջամուղջը փոքր առ փոքր տիրում է խաղաղ հանգստարանին, ստուերները սևանում են և միախառնւում, կազմւում մեծ անորոշ գանգուածներ: Երկնքի վրայով մոխրագոյն ամպեր են վազում: Ծովի վրայ փչեց թեթև քամին, որ սուլելով դէպի հանգստարանը՝ սկսեց շարժել ծաղիկների գլխիկները, փսփսալ նոճիների ականջին ինչ որ տխուր խօսքեր և շարժեց թեքուած խաչի վրայի թառամած պսակը... Միջատներն սկսեցին իրենց միապաղաղ երգը:

Ի՜նչպէս խաղաղ է այստեղ, ինչպէս տխուր է... Երկնքի վրայ փայլփլում էին աստղերը. նրանց մէջ լողում էր մանգաղաձև լուսինը... Կապոյտ աղջամուղջի միջից աչքի էր ընկնում, ինչպէս սպիտակ բիծ, մի մարմարեայ խաչ մէկի գերեզմանի վրայ: Խաչի առջևից կախած էր ղամբարը, որի տխուր լոյսը ձգւում էր տապանաքարի վրայ. իսկ տապանաքարի վրայ գրած են այս խօսքերը՝ «Եկայք առ իս ամենայն վաստակեալք և ծանրաբեռնեալք և ես հանգուցից զձեզ...»:

Ներքևից—սարի ստորոտից լսւում էր զանգակի ձայնը... Մէչէթից մոլլան ուղղահաւատներին աղօթքի է հրաւիրում, և նրա տխուր ու երկարաձիգ ձայնը երկար դողդողում էր երեկոյեան մթութեան մէջ:

Ի՜նչպէս այստեղ խաղաղ է, ի՜նչպէս լաւ է, ի՜նչպէս տխուր է...

Երբեմն ես գնում էի դէպի հին աւերակները: Ինձ շատ ախորժելի էր թւում նրանց վրայ նայելը, որովհետև նրանք ո՜րնպէս ներդաշնակւում էին իմ մտքերին: Այստեղ մարդիկ են ապրել, նոյնպէս սիրել են, տանջուել են, իրենց համար ամուր բերդեր են կանգնել—ինչի՞ էին պէտք այդ նեղութիւնները, այդ կռիւը, այդ ամրոցները: Անցան տարիներ, և այդ բոլորից մնացին միայն մամռապատ քարերի կոյտերը.

Այդ աւերակներից ոչ հեռու կային ուրիշներն էլ: Մի մեծ անդունդի վրայով մի ազգ քարեայ մի կամուրջ էր ձգել՝ մի այլ ազգի վրայ գնալու և նրա հետ պատերազմելու համար: Եւ ազգերը կռւում էին, ներկում էին երկիրն արիւնով, տանջում էին մէկը միւսին...: Անցան դարեր, և հէնց այդ ազգերն իրենք կուլ գնացին ուրիշ ազգերին և նրանց բոլոր գործերից մնաց, վերջ ի վերջոյ, միայն աւերակ կամուրջի կամարի անճռանի

Վերջերս «Revue des Revues» ֆրանսիական հանդէսը տալիս է ինտելիգենցիայի դրութեան մասին Արեւմտեան Եւրոպայում մի ընտրեալ յօդուած։ Այդ յօդուածից երեւում է, որ նոյն իսկ բարձրագոյն կրթութիւն ստացողներից շատ շատերը այնպիսի դրութեան մէջ են, որ չեն կարող երեւակայել մեր համեմատաբար կուշտ կովկասցիները։ Նրանց դրութիւնը վատ է մանաւանդ Իտալիայում, այդ երկիրը, չնայած որ լուսաւորութեան կողմից անհամեմատ աւելի յետ է ընկած եւրոպական միւս երկրներից, բայց իւր բարձր կրթութիւն ստացած որդիների համարեա մեծ մասին թշուառութեան մէջ է թողել։

Շատ քիչ երկրներում բարձրագոյն կրթութիւն ստանալը այնքան քիչ է ապահովեցնում երիտասարդ ինտելիգենտի գոյութիւնը, ինչպէս Իտալիայում։ Վերցնենք փաստաբանների վարձատրութիւնը։ Իտալական համալսարանների իրաւաբանական ֆակուլտետների դռները լայն բաց են երիտասարդների առաջ. սահմանափակուած չէ իրաւաբանութիւն սովորողների թիւը, ինչպէս է օրինակի համար՝ Ֆրանսիայում։ Այդ պատճառով Իտալիան ունի 25 հազար փաստաբան 31 միլ. բնակիչների համար—այսինքն իւրաքանչիւր 1,350 մարդուն ընկնում է մի փաստաբան։ Իրաւաբանների մէջ մատով են ցոյց տալիս նրանց, որոնք ստանում են տարեկան 70—100 հազար ֆրանկ։ Շատերը ստիպուած են որ և է գործ պաշտպանել հինգ ֆրանկով քիչ չեն և այն դէպքերը, երբ իրաւաբանը բաւականանում է մի ֆրանկով (35 կ.)։ Սարդինիայի, Սիցիլիայի ադվոկատները շատ անգամ ստանում են միայն ձու, հաւ, իւղ իբրև իրենց վարձատրութիւն։ Այս բոլորն ի նկատի առած չպէտք է զարմանալ, որ Գօնգոյում նոր շինուելիք երկաթուղու վրայ աշխատող բանուորների մէջ, ինչպէս հաստատում մի լրագիր, կան տասը փաստաբաններ։

Բժիշկը աւելի քիչ է ապահովուած. Իտալիայում կան 22 հազար բժիշկներ, այնպէս որ 1,400 մարդու վրայ ընկնում է մի բժիշկ. բժիշկներից համարեա կէսը (9,000-ը) ապահովուած է ոչ մեծ ռոճիկով և ապրում է գիւղերում շատ դէպքերում բժիշկը ստանում է միայն 1000 ֆրանկ (մօտ 300 րուբլի, որը կարող է անցնել մեր 150 րուբլու տեղը, որովհետև Իտալիայում ամեն ինչ մեր երկրի արդիւնքներից երկու անգամ թանկ է)։ Ամենից լաւ վարձատրւում են ինժեներներն ու ճարտարապետները, մանաւանդ որ նրանք կարող են իրենց արհեստը գործադրել Զուիցերիայում, Գերմանիայում և նոյն իսկ Ամերիկայում։

Գրականական աշխատանքով հազիւ քան հոգի են ապրում. մնացածների դրութիւնը խղճալի է. ողբալի է մանաւանդ լրագիր հրատարակողների դրութիւնը։ Իտալիայում կան 2000 պարբերական հրատարակութիւններ. շատ լրագրներ էլ սկսուելու օրից մի կարճ ժամանակ անցած անյետանում են պօչատոր աստղի նման և այդպիսով իրենց աշխատակիցներին գցում են փողոց, նրանց քաղցած թողնում։

Նախանձելի չէ նոյնպէս և պետական ծառայողների դրութիւնը.

Ժողովրդական կրթութեան հակառակորդների ձեռքում զարգացած երիտասարդութեան այդ վիճակը մի փաստ է որ դէմ կանգնին համալսարանի դռները բոլորի առաջ բաց անուելուն. Նրանք ուզում են սահման դնել համալսարան մտնողների թիւը, որպէս զի աւարտողների մեծ մասը ապագայում թշուառ կացութիւն չանցկացնեն։ Եթէ ինտելիգենցիայի դրութիւնը համեմատելու լինին հասարակ բանուոր դասակարգի վարած կեանքի հետ՝ կըգան այն եզրակացութեան, որ այդ երկու դասակարգերի մէջի յարաբերութիւնը նոյնն է, ինչ որ է եւրոպական միւս երկրներում։ Բանուորի դրութիւնը աւելի վատ է, նա աւելի քիչ է վարձատրւում։ Եթէ ինտելիգենտների թիւը սահմանափակուի՝ այն ժամանակ երկրի ընդհանուր թշուառութիւնը աւելի ևս կը մեծանայ, կաւելանայ բանուորների թիւը, կը քչանայ նրանց ստացած չնչին վարձատրութիւնը և միւս կողմից կը բարձրանայ մի քիչ մնացած ինտելիգենտների նիւթական դրութիւնը. մինի դրութիւնը ուսանողների թուի փոքրանալով թէև կը լաւանայ՝ բայց միւսինը դրա փոխարէն կըվատանայ։ Հետևանքը աւելի վընաս, քան օգուտ կստացուի։ Այստեղ այդ ընդհանուր թշուառութիւնն ունի մի ընդհանուր պատճառ. դա միլիտարիզմի ազդեցութիւնն է։ Իտալիան կամենալով չափուել Եւրոպական միւս մեծ պետութիւնների չափով, ուզենալով նրանց ընթացքով գնալ՝ պատճառ է դարձել իւր ներկայ աղքատ դրութեան. փողը, ժողովրդի աշխատանքը դնում է զօրքի վրայ, ջուրն է գցւում, իսկ աշխատաւորները մնում են քաղցած։ Քաղցածներին խղճալի վիճակից ազատելու համար անհրաժեշտ է որ կրճատուին մեծ չափով զինուորական ծախքերը։ Բայց իհարկէ միայն դրանով ինտելիգենտ աղքատների դրութիւնը չի բարուոքուիլ։

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Ֆինանսների մինիստրութիւնը մտադիր է ամենամօտիկ ապագայում պաշտօնեաներ ուղարկելու հարաւային Ռուսիա, որոնք հանգամանօրէն պիտի ծանօթանան տարբերկրացիներին պատկանող գործարանների գործունէութեան հետ։

—

Սոյն դեկտեմբերին զինուորական դատարանը Երևանում, ի միջի այլոց, քննելու է պրիստաւ Մոնաստիրսկու սպանման յայտնի գործը։

—

Կառավարիչ սենատը, բացատրելով, որ մահմեդականները դատարանների ատեանի սենեակներում կարող են գլխարկները չվերցնել, այն կարծիքն է յայտնել, որ գլխարկները չվերցնելով մահմեդականները ոչ թէ ձգտում են չը յարգել ռուսական ատեանները և այդ ատեանների մէջ եղած սրբութիւնները, այլ ընդհակառակը,—ցանկանում են հարկաւոր յարգանքը ցոյց տալ նրանց, պահպանելով իրենց կրօնական այն սովորութիւնը, որ ծագում է դէպի բարոյական պարտքն ու քաղաքավարութիւնը տածած զգացումից։

—

Երևանում Կովկասի Գիւղատնտեսական Ընկերութեան ճիւղ է բացւում։ Այդ բանի համար, ինչպէս հաղորդում են այնտեղից տեղական ռուս թերթերին, Նոյեմբերի 20 ին ճիւղի հիմնադիր անդամների ընդհանուր ժողով կայացաւ, Երևանի նահանգապետի նախագահութեամբ։ Ժողովում մշակուեց ճիւղի 1899 թ. գործունէութեան ծրագիրը։ Այնուհետև մի քանի անդամներ հարց յարուցին առաջիկայ տարուայ գարնանը Երևանում գիւղատնտեսական բերքերի ցուցահանդէս բանալու, բայց որովհետև այդպիսի մի ցուցահանդէս մտադրութիւն կայ բանալու Թիֆլիսում, ուստի այդ առաջարկը մերժուեց։ Ի վերջոյ ընդհանուր ժողովը խնդիր քննեց Երևանում գինեգործական ուսումնարան բանալու։

—

Գանձակից «Կաւկազ»-ին հաղորդում են, որ այդ նահանգի գիւղական շատ հասարակութիւններ դիմում են տեղական նահանգական իշխանութեանը հաւաքական խնդրագրով, որոնցով խնդրում են, որ իրենց արագաձիգ հրացաններ տրուին աւազակներից պաշտպանուելու համար։

—

Ռուսաց կայսրութեան բոլոր տեղերում, դեղատների և բժշկական հաստատութիւնների մէջ տասանորդական կշիռ մտցնելու խնդիրը վճռուած է դրական մտքով և այդ նոր կարգը կըգործադրուի շուտով։

—

Կովկասի կառավարչապետի խորհրդի անդամ Կ. Վ. Եակիմովը նոյեմբերի 30-ին մեկնեց Պետերբուրգ, ուր, ինչպէս լսել է «Նով. Օբ.», մտադիր է ծառայելու ներքին գործերի մինիստրութեան մէջ։

—

Քաղաքային խորհուրդներին նորից յայտարարուած է, որ պատուաւոր քաղաքացիութեան համար կատարուող ընտրութիւնները պէտք է կատարուին գաղտնի քուէարկութեամբ։

—

Կովկասի գիւղատնտեսական ընկերութիւնը Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնից թոյլտուութիւն է խնդրում ընկերութեան շինութեան հիւսիս-արևելեան կողմը մի ծածկոց շինելու, ուր մտադիր է տեղաւորելու իւր հիմնելիք գիւղատնտեսական գործիքների պահեստը։

—

Թիֆլիսի նահանգապետ Փ. Ա. Բիկովը նոյեմբերի 30 ին մեկնեց Աբասթուման։

—

Խմբագրութիւնս ստացաւ Փրէնսիս Բեռնետի «Փոքրիկ լորդի պատմութիւնը», որ այս օրերս Գ. Բաղր.-ի հայերէն ազատ թարգմանութեամբ լոյս է տեսել Բագւում։ Մանկական այս կրթիչ վէպը թարգմանուած է եւրոպական բոլոր լեզուներով և, ի հարկէ, ուրախալի է, որ հայերէն էլ է լոյս տեսնում։ Հայ թարգմանիչը յոյս է յայտնում, որ «իւրաքանչիւր բանիմաց ծնող այս գեղեցիկ գրքից մի օրինակ կընծայէ իւր սիրեցեալ զաւակին», բայց այդ դէպքում նա պէտք է թանկ չնշանակէր գինը—1ր. 25 կ.։ Իրաւ է, գիրքը պատկերազարդ է և լաւ թղթի վրայ է տպուած, բայց թանկ գիրք գնելու սովորութիւն չունին հայերը։

ՀԱՅՈՑ ԹԱՏՐՈՆ ԲԱԳՈՒՈՒՄ

«Շղթաները»

Իշխ. Սումբաթովի այս դրաման մեզ նորից մելոդրամի բացականչական և արհեստական տաղտուկ տեսարաններ է տալիս։ Մի կին բաժանւում է ամուսնուց, երկար ժամանակ ուրիշի հետ է կենակցում և մի օր էլ յիշելով իւր զաւակին և հանգստութեան կարօտը զգալով, գալիս է իւր ամուսնական փարախը։ Բնական է, ամուսինը որքան էլ գթոտ, որքան էլ կարեկից, որքան էլ ազնիւ լինի, մի քիչ դժուարութեան է հանդիպելու անառակ կնկան գալստի առթիւ, մանաւանդ որ ինքն էլ պարապ է անցկացրել ժամանակը, ինքն էլ ունեցել է իւր հոմանուհին, որ թէպէտ շատ պարկեշտ, շատ անձնուեր է, սակայն և այնպէս հասարակաց աչքի առջև չի դադարում լինել ինչ որ է-մի ընկած կին։ Բուն կինն ունի իւր 12 տարուայ սիրահարը, որ դիւրաւ նրա օձիքը բաց չի թողնում. թոյլ կըտայ միայն այն պայմանով, որ իւր սնանկացած քսակը պարարտացնէ ամուսնուց կորզած փողերով, եթէ ոչ յաւիտեան իրեն շղթայած պիտի պահէ, այն շղթաներով, որոնք իրենք հիւսել են իրենց կենակցութեան ժամանակ, մի կարգ ստորին, կեղծ և անխոստովանելի արարքների դիմելով, այնքան գայթակղական՝ որ նոյն իսկ ոստիկանութեան միջոցաւ վռնդուել են մայրաքաղաքից։ Կինն էլ յոգնած է այնքան չարչարանք, այնքան վիշտ և ապա խղճի խայթ ունենալուց, որ ուզում է

մնացորդը, որ ձգուած էր խորխորատի վրայով...

Արժէր արդեօք դրա համար ապրել...

Եւ ես ապրում էի այստեղ և մտածում...։ Բայց ինչի մասին էին իմ մըտածմունքներս, այդ ես չեմ ասիլ, այդ մարդկային տկար լեզուով չի կարելի արտայայտել, ինչպէս և չի կարելի արտայայտել նրանով և սիրոյ առաջին ակնածութեան բոլոր հրաշալիքը, արեգակի ծագման գեղեցկութիւնը, ծովային փոթորկի ամբողջ ոյժը, հոգու ամբողջ ցաւ ու կսկիծը, երբ ասում ես քո սիրեցեալ մարդուն. «Մնաս բարով առ միշտ...»։

Ես նայեցի երկինքին, սարերին, ծովին և հանգիստ էի...։ Արդեօք միշտ այդպէս...։

Ո՞հ, ո՛չ...

Անհասկանալի մի թախիծ կրծում է երբեմն սիրտս,—թախի՛ծ՝ այդ կապոյտ պայծառ երկնքի տակ... Ես ինքս էլ չեմ հասկանում, թէ ինչ բանի կարօտն եմ քաշում այս գեղեցիկ բնութեան մէջ... բարձրում՝ կապուտակ անհունութիւն, ներքևում՝ կապուտակ անհունութիւն, իսկ շուրջը՝ հսկայ ժայռեր։ Ծովի ալիքը շարունակ և անդադրում մաշում է ժայռերի ստորոտը. բայց հարուածների աղաղակն այժմ չի հասնում մինչև ինձ. ես երկրից շատ-շատ բարձր եմ կանգնած. իմ վերևն միայն երկինքն է. արեգակը և արծիւները։ Թեթև քամին ներքևից բերում է մինչև ինձ ծովի և կանաչ անտառի անուշահոտութիւնը, ուր նշմարւում են պալատի սպիտակ աւերակները. մի այլ տեղ պայծառ գծերով աչքի է ընկնում ժայռի վրայ մի փոքրիկ, կիսագմբաձև սիւնազարդ սրահ, ամբողջովին ծածկուած պատուտակ բոյսով։ Այնտեղ երեւում է մի գեղեցիկ, հրաշակերտ գաւիթ, որից մօտիկ սպիտակին է տալիս մի ինչ որ մարմարեայ խումբ...։ Հանդարտ է... Ոչ ոք չկայ... Միայն թախիծս է միակ ընկերս...։

Բայց ահա այնտեղից լսւում են սըրխուր, զմայլելի փողի ձայներ... Սիրտս ալեկոծուեցաւ, արիւնը սիրտս տուեց, ես վեր թռայ քարից, որի վրայ նստած էի... Կասես ծանօթներիցս մէկը կանչում է ինձ, խօսում է հետս ինչ որ մայրենի, թանկագին բանի մասին...։ Բայց այդ ո՞վ է, ո՞րտեղ է.

Կռունկներն են։

Երկնքի վրայ բարձր, ուղիղ իմ գլխի վերև՝ կռունկները շարան-շարան, երամովին գնում էին դէպի հիւսիս՝ համաչափ շարժելով իրենց ուժեղ թևերը... Եւ նրանց ձայներն ինձ հասնելով՝ հեռու վանեցին հոգուս թախիծը. արցունքները հանդարտեցին. և նրանք, այդ ձայները վառեցին իմ մէջ մի ինչ որ հուրհրատող կրակ, որը լուսաւորեց իմ հոգին. ես աղօտ կերպով սկսեցի հասկանալ ինչ որ մի բան։

Եւ կապուտակ տարածութեան մէջ՝ անհետացող թռչունների հնչիւնների մէջ ես լսեցի՝ «Արի, արի. արի մեր յետևից...։

Սիրտս ձգտում էր դէպի նրանց, և աչքերս չէին հեռանում հետզհետէ փոքրացող եռանկիւնի շարքերից։

Եւ ահա չարէջար իմ առաջ պատկերանում են տխուր՝ մերթ ճահճահին, մերթ աւազային հարթութիւններ եղնու նոսր անտառներով, մերթ աղքատիկ գիւղեր իրենց կիսաւեր խրճիթներով...։ Ես տեսնում եմ գետակը, որ օձապտոյտ անցնում է մարգագետնի վրայով։ Եւ ահա նրան շրջապատել է թփերի մի ամբողջ խումբ։

Ես լսում եմ գետեզրեայ ծաղկի սօսափիւնը, ծիծեռնակների ճռուողիւնը, երեխաների ձայները։ Բայց որքա՜ն չիկահեր մանուկներ են մտել գետակը և չփչփալով լողում, ծիծաղում են...։

Ահաւասիկ, ոչ հեռու գետակից, արածում էր խայտաբղէտ ոչխարի հօտը. ծխում է հովուի խարոյկը, լսւում է նրա տխուր երգը. Նա երգում էր իւր ցաւերը։ Գետի միւս կողմում, մի բլրակի վրայ երեւում է մի աղքատիկ գիւղ։ Ահաւասիկ ազարիոնը քաշ է գցել իւր կարմիր ողկոյզները քանդուած ցանկապատից, որի վրայ ագռաւը նստած՝ ղըղըռում էր։ Փողոցների մէջտեղ, փոշու մէջ թաւալւում են արևակէզ և կիսամերկ մանուկներ և ուրախ ճնճղուկները։ Պառաւները նստած արևի տակ՝ նիրհում են։ Գիւղը շրջապատուած է հաճարի արտերով, որոնք ծածանւում են փչող քամուց։ Ահա վերջին արտին մօտեցաւ գիւղացին, կանգնեց նրա մօտ և շատ երկար նայում կարճահասակ, փոքր և արևակէզ հացաբոյսերին. ապա խոր հոգւոց հանելով՝ տխուր հեռացաւ դէպի գիւղը։

Արեգակն այրում է անողորմ կերպով։ Օդը մառախլապատ է և խանձուածի հոտ է փչում. ճպուռները ճռճռում են. աքաղաղները կանչում են. խրճիթներից մինում լալիս է մի հիւանդ մանուկ։ Օդը խեղդող է. սիրտս համակուել էր տըխրութեամբ։

Եւ ահա իմ առաջ պատկերացաւ մի այլ տեսարան։ Կարծես գորշ երկինքը կախուած է երկրի վրայ և մաղում է մանրահատիկ և ցուրտ անձրև։ Տխուր մերկացած արտեր, անխօս անտառներ, անձրևից սևացած կիսաւեր խրճիթկներ, գիւղի գլխին խմբերով պտտող ագռաւների և տուլաչների աղաղակներ,—ո՜հ, ո՜րքան տխուր է, տխո՜ւր այդ ամենը...։ Բայց աւելի ևս տխրում է հոգիդ այդ դառնաշունչ քամուց։

Եւ ձիւնը ծածկեց գետինը. սառնամանիքը գետերն ու ճահիճները շղթայեց, միացրեց։ Ե՜լ աւելի պայծառ էր փայլում երկնքի վրայ արշալոյսն ու վերջալոյսը։ Աղքատիկ տնակները ծածկուեցան ձեան հիւսերի տակ. հազիւ նշմարւում են նրանց թեքուած ծայրերը։ Ձիւնը դաշտերի վրայ պսպղում է որպէս ադամանդ. անտառը կանգնած է հմայածի պէս, ձայն չի հանում։ Խաղաղ է և մթին երկինքը։ Աստղերը պար բռնած նայում են այնտեղից քնած երկրին. վայր ընկնող աստղերն անձայն կտրում են անհուն տարածութիւնը և ցրւում են ոսկեղէն փոշու պէս...։ Լրացած լուսինը սառն նայում է երկնքի բարձրութիւնից...։ Անտառի կողմից լսւում է գայլի տխուր ոռնոցը...։

Արեգակը փայլում է աւելի պայծառ. տաք քամու ազդեցութիւնից հալւում ու հալւում է ձիւնը...։ Գարնանային կապուտակ երկնքի տակ կենդանանում է բնութիւնը, կենդանանում է և գիւղը։ Դուրսը լսւում է նիհարած անասունների բառաչը... ամբարների և մարագների մերկացած կտուրների կմախքը դէպի վերև ցցուած՝ կասես բողոքում է երկնքին երկրի վրայ տիրող սովի մասին, այլ և այն մասին, որ ինքն այլ ևս անկարող է որ և է բան տալու քաղցած անասուններին... Մերկ ծառերի վրայ ճռուողում են արդէն հենց նոր վերադարձած սարեակները. արտուտիկները սաւառնում են ձիւնահալ դաշտերում... ուրախ սուլկում է անտառը... բայց գիւղացու համար ուրախութիւն չկայ։ Ցուրտն անցաւ, բայց մնաց սովը և Աստուծոյ պատուհաս՝ դժնդակ ցաւը, որ անցնում է մի տնից միւսը և հնձում է մարդկանց այնպէս, ինչպէս լաւ հնձողը խոտը։ Յուղարկաւորութեան տխուր երգեր, սիրտ պատառող կանանց վայնասուն, երկիւղից սարսափող մանկանց դէմքեր և խունկի կապոյտ ծուխ, որ բարձրանում է դէպի երկինք... Ո՜րքան ծանր է, անտանելի ծանր է...։ Բայց բնութիւնը աղմկում է և ուրախանում է...։

Կապոյտ երկնքի վրայ, արեգակի ներքոյ, հնչւում են փողի ձայներ՝—կռունկներն են որ վերադառնում են հեռու հարաւից . . . .

Ես հասկացայ վերջապէս, թէ ինչի կարօտն էք քաշում...։

—Գալի՜ս եմ, գալի՜ս եմ ձեզ մօտ, իմ թանկագին ընկերներ...։

Խաչատուր քահ. Փանեանց.

քաւել մի կերպ իւր յանցանքը և գընալ իւր օրինաւոր ամուսնու մօտ, այրել աղջկան փայփայանքով, գուրգուրանքով և մանաւանդ ներողամիտ ակնարկների տակ։ Դժուարութիւնը միայն սիրահարի կողմից է, որ առանց իւր սնունքը առաջարկութեանը ձեռքից չի թողնում նրան։ Ինքն արդէն փչացած մարդ, նըշանակութիւն չունին իրեն համար զգացում, կարեկցութիւն, սէր։ Ապրում է միայն իւր գոհացման համար. իւր կեանքի հանգամանքները յարդարելու և կրկին իւր շահատակութիւններից յետոյ, փառաւորուելու իւր շնական և եսասէր ընձառենչիկ ցանկութիւններով. կինը անել դրութեան մէջ է. չղժան շատ պիրկ է, որտեղից ազատում միայն կարող է տալ թոյնը։ Թունաւորւում է այն ժամանակ, երբ դրամատիկական էֆֆէկտով ամուսինը գալիս ներում է նրան և առաջարկում է տուն դառնալ։

Անհամ պիէսի երևրդական պարագաները, որոնք հազար անգամ կրկնուած, զուրկ են որ և է շահեկանութիւնից։ Իբաւ է թէ հասարակութիւնը սիրում է այդպիսի ջերբը սառսող պիէսներ, բայց վերջապէս ձանձրալի է դառնում և խնդրում ենք, որ մեզ ազատեն այդ կարգի մելոդրամներից։ Դերակատարներն իրենց ամպլուաների մէջն էին։ Գ. Աբելեան չափաւորուած, մեծահոգի ամուսին էր, միայն առաջին տեսարանում թոյլ տպաւորութիւն թողեց իւր անվերջանալի կրկնութիւններով, թէպէտ յանցանքը աւելի հեղինակինն է, քան իրենը։ Գ. Պետրոսեան այս անգամ շատ աջող կերպով ճարպիկ, կենցաղասէր և յղփացած մարդու տպաւորութիւնն էր թողնում. իւր անզգայ կերպարանքով, շուայտ ձևերով, միակերպ արտասանութեամբ, յոգնած, բայց միշտ կեանքի պայքարին պատրաստ զէնքերով զինուած մարդու տպաւորիչ արտայայտութիւնը դուրս էր բերում։ Գ. Վրոյր, ծեր մեծապարծուկ, յաւակնոտ, այլ միշտ անյաջող դիւանագէտի պատկերը գեղեցիկ կերպով ցուցադրում էր։ Օր. Վարդիթեր կատարում էր Օլգայի, այսինքն ամուսնուն անձնուէր հոմանուհու դերը։ Շատ համակրելի էր օրիորդն այդ դերում, որ զսպուած, խեղճուկ, այլ միշտ անձնազոհ, իւր պարտականութիւնների առաջ գլուխ ծռող, մինն է հասարակաց կարծիքի զոհերից։ Նա է որ խնամել է, մեծացրել իւր մայր, սիրտը զգուել է փախստական կնոջ աղջկան և հիմայ եկել են իւր ձեռքից խլելու նրան և նոյն իսկ տանից վռնդելու։ Դրան էլ համակերպւում է. բաւական է, որ իր սիրած անձերի սիրտը չվիրաւորուի և նրանք իւր պատճառով դժբախտ չլինին։ Շնորհալի դերասանուհին փայլուն կերպով արտայայտեց իւր դերի զանազան պարագաները, լիովին ըմբռնելով այն վիճակը, որին հասարակութիւնը դառնում էր նըրան։ Տ. Մելիքեանի և օր. Մարի-Հրանոյշի դերերի մէջ շփոթութիւն էր առաջ եկել. առաջինի դերը երկրորդին, և երկրորդի դերն էլ առաջինին վայելուչ էր։ Թէպէտև տիկին Մելիքեան Նինայի դերում ցոյց տուեց երիտասարդ անփորձ աղջկայ միամտութիւնը, սակայն հակառակից աւելի պէտք էր օգտուել, մինչդեռ օր. Մարի, Ելենայի՝ իրեն ամպլուայից դուրս դերում շատ թոյլ էր։ Տիկ. Փառանձեմ բաւականին յաջող էր կատարում Արինայի դերը։ Օր. Վարդուհի, շատ զօրեղ կերպով արտայայտեց Օլգայի մօր միշտ բարկացող, սաստող, պառաւ կնոջ դերը։ Դրամի գլխաւոր պատասխանատու դերը վիճակուել էր տիկ. Սիրանոյշին, փախստական կնոջ՝ Նինայի խաղում։ Զգացումների պայքարը տիրում էր իւր դէմքի վրայ. նախանձ, կսկիծ, խղճի խայթ, սէր ամուսնական, սէր մայրական և ապա յուսահատութիւն իրարի հետ կռւում էին այնտեղ։ Կարդում էինք բաց գրքի նման կրքերի այդ յարափոփոխ վիճակը իւր պայլուկ, ցաւոտ, նախանձաբէկ, արտայայտ աչքերի մէջ. Թունաւորման տեսարանը շատ յուզիչ էր. կարկամում, ջղաձգութիւն, թոթովանք, այդ բոլորն իրարի յաջորդող. թոյնի նշանները ցըցւում էին դերասանուհու այնքան իսկական կերպով, որ մահը պատկերանում էր իւր դալկացած այտերի վրայ. էլ ինչ հեզնութիւն, երբ ամուսնու ներումը գալիս է նրան վերջին ջղաձգման մէջ գտնելու։

Թարգմանութիւնը այնքան խեղճ, այնքան անխնամ է, որ զարմանում ենք թէ ինչպէս չէին մտածել կոկելու մի մի քիչ բեմ հանելուց առաջ։

Շ. Նազար.

Բագու, 26 նոյեմբերի

ՄԱՄՈՒԼԻ ՇՈՒՐՋԸ

«Սիբիրս. Վեստ.» լրագիրը Սիբիրի կեանքից տալիս է մի էպիզոդ, որը մի ապացոյց է այն հանգամանքի, թէ ինչ աստիճանի տգէտ են այդ երկրի բնակիչները։ Վաճառականական մի մեծ գիւղում, Տուլանում, ապրում է Միտրիչև ազգանունով մի վաճառական, որին, իբրև մրցակցի, միւս վաճառականները շատ թշնամաբար են վերաբերւում։ Միտրիչևը իւր խանութները լուսաւորում է ելէքտրական լուսով, որի պատճառով և նա ընկնում է հետևեալ փորձանքի մէջ.

«Տուլոնի վաճառականներից մինը, Ռազուվաև ազգանունով, որի նմաններն ի միջի այլոց նկատենք՝ շատ կան Սիբիրում, օգտուեց անձրևի չգալուց, որպէս զի իւր նախանձելի մըրցակցին վնասէ։ Այդ նպատակին հասնելու համար՝ նա տարածեց, թէ «ամառնային անձրևը առանց կայծակի ու փայլակի չի լինում, իսկ Միտրիչևը այնպէս է արել, որ ոչ կայծակ և ոչ էլ փայլակ լինի. նա փայլակը մեքենաների միջոցով խլում և նրանով լուսաւորում է իւր խանութները, իսկ կայծակը անց է կացնում գետնի մէջ։ Ահա անձրև չգալու պատճառը»։

Սիբիրի «թոյլ սեռի» ներկայացուցիչները չյապաղեցին ընդունել այդ սուտը, նրան անպայման ճշմարտութեան ձև տալ և տարածել այնպէս, որ մի երկու օր չանցած, տուլունցի թէ ծերերը, թէ երիտասարդները—բոլորը միաձայն աղաղակում էին. «ինչու մենք կորչում ենք, ինչու անձրև չի գալիս։ Միտրիչևը և նրա մեքենայագէտն են մեղաւորը. Նրանք յանդգնութեամբ գողանում են կայծակն ու որոտը, որից և անձրև չի գալիս»։

Բնակչութիւնը սկսուեց ալեկոծուել. սկսուեց այն իրարանցումը, որը միշտ նախընթաց է լինում ամբոխի անկապ ձգտումներին, որոնցով աշխատում է նա գտնել հասարակական թշուառութեան պատճառ եղողներն, այն «արձակուած կայծերին», որոնք ներկայանում էին այսպէս կոչուած վերջին խոլերային խառովութիւնների ժամանակ՝ բժիշկներն ու հիւանդանոցները։ Նոյն իսկ գիւղական ինտիլիգենտ կառավարիչներն անմասն չմնացին «անձրևարգել» մեքենայագէտի և վաճառականի դէմ բարձրացող խռովութեանը. Նրանք այդ մարդկանց յանդուգն գործողութիւնների համար արձանագրութիւն կազմեցին, որի մէջ ասւում էր. «Այս թուից սկսած,—հրամայում ենք ոչնչացնել մեր թոյլտուութեամբ չբարձրացած կայծակնատարն ու այն թելերը, որոնք լոյս են արձակում»։ Ապա բերւում է օրէնսդրութեան այն կէտը, որի հիման վրայ խիստ պատժի են ենթարկւում նրանք, որոնք իշխանութեան կարգադրութիւնները չեն կատարել»։

Միտրիչևը չէր ուզում այդ անմիտ պահանջը կատարել. ամբոխը այդ պատճառով պատրաստւում էր նրան այդ բանն անել տալու համար դիմել ոյժի և ոչնչացնել էլէքտրական բոլոր գործիքներն ու թելերը։ Բայց բարեբաղդաբար այն ժամանակ, երբ պատրաստւում էին այդ քայլն անել, երկինքը ամպեց, լսուեց որոտի խուլ ձայն, փայլատակեց ամպերը շատացան և մի երկու բոպէ յետոյ եկաւ յորդ անձրև, որ ազատեց Միտրիչևին։

ԿԵԱՆՔԻ ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐ

Ամեն բարիք կարելի է դարձնել չարիք։
Հին առած։

Մի ժամանակ, շնորհիւ ռեկլամի և աղմուկի, մոդ էր դարձել «ազատամիտ» խօսքը։ Կրկնում էին ամենքը թէ «մենք ազատամիտ ենք»—կին, ծեր, պատանի, նոյն իսկ երեխայք։ Կրկնում էին առանց այդ բառի իմաստը հասկանալու, առանց լուրջ մտածողութեան, լոկ միայն նրա համար, որ այդպէս էր ընդունուած։ Ինչպէս և ամեն մի մոդի, այդ բառամոլութեան կեանքն էլ կարճատև եղաւ։ Նրանք, որոնք թութակային մեծ ընդունակութիւններով էին օժտուած, լռեցին, որովհետև երկարատև բզաւելուն կոկորդները չդիմացան։ Ուրիշները սկսեցին աւելի կրիտիկաբար վերաբերուել դէպի աղմուկ հանողները, և կեղծիքը տեսնելով, երեսները յետ դարձրին։ Տեսան որ այդ աղմուկի մէջ կայ ամեն բան՝ ինչ որ կուզէք, միայն ոչ ազատամտութիւն, որովհետև ազատամիտ գաղափարների հետ չեն կարող հաշտուել հետևեալ սկզբունքները, որոնք մեր «ազատամիտների» այլփան և օմեղան են դարձած. 1) Պաշտպան լինել իրենց հաւատարիմ հպատակներին, ինչ որ էլ նրանք անեն, 2) չճանաչել ուրիշ ոչ մի լրագիր, բացի իրենց լրագրից. 3) հակառակ բանակի լրագիրը չ'յիշել կամ յիշելիս, առանց հայհոյանքի չ'յիշել։

Ամեն մի բարիք կարելի է դարձնել և չարիք։ Սա ո՞ւմ յայտնի չէ։ Ի՞նչը կարող է հաւասարուել քրիստոնէութեան հիմքը կազմող սկզբունքներին։ Սակայն հէնց այդ սկզբունքները պապական հոգևորականութեան ձեռքում ամենասարսափելի չարիք դարձան։ Այրել, կախել և այլ տանջանքների ենթարկել անթիւ զոհերի, որոնց նոյն իսկ նկարագրութիւնը միայն սարսափ է ազդում մարդուս,— սովորական էր դարձել։ Եւ այդ անում էին յանուն Քրիստոսի, յանուն նրա, որը սէր, ինքնազոհութիւն էր քարոզում դէպի ուրիշը՝ նոյն իսկ դէպի թշնամին։ Ահա այդպէս են բարիքը չարիք դարձընում, արքայութիւնը — դժոխք։ Մի քանիսներն այդ անում էին իրենց խոր տգիտութեան պատճառով, ուրիշները, հասկացող ու ճարպիկները, լոկ իրենց նիւթական շահերի համար։

Այդ անտանելի խաւար դրութիւնից մարդկութիւնը պիտի ազատուէր, եթէ չէր ցանկանում միանգամայն գազանանալ։ Եւ ահա սկսում են երևալ ազատամտութեան սերմերը։ Ժամանակի ընթացքում այդ սերմերը սկսեցին աճել։ Երևեցան հանճարներ, որոնք աշխատում էին մարդուս բարձրացնել և հասցնել իրենց վայել դիրքին։ Այդպիսով ազատամտութիւնը աճում էր և դրա հետևանքն այն պիտի լինէր որ հինը պիտի ոչնչանար, տեղ տալով նորին։ Այսպէս էլ եղաւ անցեալ դարու վերջերում, երբ պայթեց յեղափոխութիւնը Ֆրանսիայում։

Յեղափոխութիւնը փշրեց ամեն ինչ, որը պատկանում էր հնին, լինէր դա վատ թէ լաւ։ Այդ ցոյց տուեց որ ամբոխը չէր ըմբռնել յայտնուած նոր մտքերը, այլ միջոց էր գտել՝ յագուրդ տալ իւր գազանային բնազդներին։ Սկսեց հոսել արիւնը յանո՛ւն ազատութեան բարքերը սկսեցին փոխուել։ Քօղարկուելով ազատամտութիւնով, անառակները չափ ու սահման չիմացան իրենց անբարոյականութեան մէջ։ Ուրիշները, օգտուելով այդ խառնակ դրութիւնից, կողոպտում էին ժողովուրդը այնպիսի լրբութեամբ, որ նոյն իսկ գողերը մխիթանցից զզւում էին։ Այդպիսի անորոշ դրութեան մէջ, ուր ամենագեղեցիկը և ամենաբարին խառնուել էր կեղտոտութեան ու անբարոյականութեան հետ, դժուար չէր մի որ և է ուժեղ անձնաւորութեան համար սանձահարել ուժասպառ եղած ժողովուրդը։ Երևի մի մարդ, որը, օգտուելով այդ խառնաշփոթութիւնից, հարկադրեց ամենքին խոնարհուելու իւր կամքին։ Այդ Նապոլէօն 1-ն էր։

Երկու պատմական դէպքերումն էլ միևնոյն երևոյթներն են երևում։ Նախ ճարպիկ մարդկանց կողոպտողները և երկրորդ՝ ամբոխի տգիտութիւնը։ Ամբոխը միշտ հետևում է իւր ղեկավարներին, մինչև որ սպառնում էր իւր մէջ հաւաքուած կոյր ոյժը։ Սեպհական խելքով մտածելու հետ նա գործ չունի, որովհետև ընդունակ չէ։ Ահա ամբոխի այդ տգիտութիւնն է պատճառ, որ բարիքը դառնում է չարիք։ Նախ երևում են լուսաւոր անձնաւորութիւններ, յետոյ դուրս են գալիս մժեղներ ուղտի չափ ուռած, որոնք իրենց աղմուկով խլացնում են առաջիններին և իրենց հետ քարշ տալիս ամբոխը։ Բարին չարիք դառնալով կործանւում է, մինչև այն ժամանակ, երբ ամբոխը շնորհիւ ճշմարիտ լուսաւորութեան հասնի այն աստիճանի, որ իւրացնի նոր մտքերը։

Ուրեմն տեսնում էք, որ թէ միջին դարերում, թէ յեղափոխութեան ժամանակ, թէ ժամանակակից Դրայֆուսի գործում, մեծ դեր են խաղում դերասանները, որոնք այն չեն, ինչ որ կան, այլ ինչ որ նպաստաւոր է իրենց, ներկայ հանգամանքներում։ Քամելէօնի պէս դրանց գոյնը փոփոխուող է և ոչ մշտական։ Մի տեղ յանուն հոգու փրկութեան՝ մարդու հոգին են հանում, միւս տեղ յանուն ազատութեան՝ ուրիշներն են ճնշում կողոպտելով նրանց, երրորդ տեղ ազգասիրութիւնից՝ ազգն են մատնում։ Հակասութիւններով լի են այդ օրինակները, բայց ցաւալի է, որ այդ հակասութիւնները մեր մէջ էլ են մտել։

Ազատամտութեան կեղծիքը ինչպէս տեսնում էք, հին բան է։ Այդ կեղծիքը ձեռնտու էր 1) ճարպիկ մարդկանց, որոնք «ազատամտութեան» շնորհիւ դիրք էին գրաւել և իրենց շահերն ունէին ի նկատի. 2) այն էրոտիքականներին, որոնք, քաշուելով հասարակական կարծիքից, միջոց էին գտնում որպէս զի սոփեստութեամբ արդարացնեն իրենց անբարոյականութիւնը։ 3) Դրանց հետևում էին այն թութակները, որոնք բաւական է որ մի բան լսեն, որպէս զի աղմուկ բարձրացնեն, իրենք էլ չիմանալով թէ բանն ինչումն է։

Ուրեմն չկա՞ն իսկական ազատամիտ—կըզարմանայ ընթերցողը։ Ոչ, կայ և այն էլ շատ, միայն վերև յիշուած կեղծ ազատամիտները խլացնում են նրանց համեստ ձայները, որոնք, կարծես անհետանում են նրանց գոռում-գոչումների մէջ։

Սակայն մի ուրախալի բան կայ. որքան էլ ժողովուրդը տգէտ լինի, նրա մէջ այնուամենայնիւ քիչ-շատ կրիտիկական ոգի կայ։ Եթէ այդ ոգին չլինէր, նա կմնար իւր նախնիքների դրութեան մէջ։ Ուշքի գալով, նա ոչնչացնում է այն, ինչ որ ինքն է շինել, թէպէտ պատրաստ է նորից իրեն համար կուռք ստեղծել։ Դրա պատճառը, ինչպէս ասացինք, նրա տգիտութիւնն է։ Յամենայն դէպս, այդ կրիտիքական ոգին արթնանում է և մեր մէջ։

Մեզնում խօսում են «ազատամիտ կուսակցութիւնից»։ Սակայն ինչ կուսակցութիւն։ Ես հասկանում եմ կուսակցութիւն մի որոշ խնդրի կամ խնդիրների վերաբերեալ, բայց չեմ հասկանում կուսակցութիւն, որի անդամը պիտի կորցնի իւր ամբողջ էութիւնը, ինքնուրոյնութիւնը, և մտնի մի որոշ շրջանակի մէջ, որից մի քայլ դուրս ելնելն արդէն յանցանք է համարւում։ Այդ կուսակցութիւն չէ, այլ աղանդ։ Միայն աղանդաւորներն են, որ ուրիշի կարծիքը լսելիս ականջները փակում են, միայն դրանք են, որ հակառակորդի անունը առանց փփուրը բերանին չեն յիշում։ Միայն այնտեղ կարող են իրենց անդամներից մէկի կատարած զեղծումը լռութեան մատնել։

Բերեմ մի երկու օրինակ։ Մի թերթ միւս թերթերի անունը չի տալիս. այլ «փողոցային մամուլ» ասելով բանը վերջացնում է։ Մի ինչ որ պարոն դիմում է այդ թերթի խմբագրութեան մի անդամի և յայտնում է, որ ինքը ինտելեգենտ է, ազնիւ է և այլն, և այլն, և ահա այստեղից-այնտեղից յարուցուած հարցի մասին գրողները իրենց սուրբ պարտականութիւնն են համարում հաստատել այդ տիտղոսները։ Չգիտեն դեռ այդ ով է, բայց այնուամենայնիւ հաստատում են, որ նա և՛ ինտելեգենտ է, և՛ ազնիւ է, որովհետև իրենց աղանդին է պատկանում։

Եթէ մեր «ազատամիտներից» մէկին հրաւիրում են պատասխանատուութեան, պատասխանում է, «ես արհամարում եմ»։ Այդ լոգիկայի հիման վրայ, որին հետևում են մեր «ազատամիտները», օրինակի համար Անգլիայում հետևեալը պիտի գտնէինք. պահպանողական Սոլսբերիի մինիստրութեան օրով, երբ ազատամիտ Գլադստոնը մի հարց առաջարկէր, պատասխան պիտի ստանար. «ես ձեզ արհամարում եմ» և պատասխանի տեղ պիտի լռէր։ Այդպէս պիտի վարուէր և Գլադստոնը դէպի իւր հակառակորդը իւր մինիստրութեան օրով։

Խե՛ղճ, խե՛ղճ հայ աղանդաւորներ, լաւ իմացէք, որ դեռ շատ հեռու էք Եւրոպայի նոյն իսկ «խաւարամիտների» հասկացողութեանը հասնելուց։

Ի. Մ. Ա.

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

ՍԱԼՄԱՍՏ 17 նոյեմբերի.—Մի քանի շաբաթ սրանից առաջ, խօյի գաւառապետ Զարկամ-մուլքը գտնւում էր այս տեղ, իբր թէ յեղափոխականներ ձերբակալելու (?!). բնականաբար ինքը գիտէր արդէն, որ ոչ մի այդպիսի երևակայական յեղափոխական գոյութիւն չունէր այստեղ, բայց ո՞ւմ յայտնի չէ, որ պարսիկ գաւառապետները կամ այդպիսի մամուրները ինչպէս են կեղեքում խեղճ ժողովրդին և ինչ հարստահարութիւններ են գործ դնում այդ անուան տակ։ Ուստի սկսեց մի առ մի իւրաքանչիւր գիւղի աղսաղկալներին (ծերեր) բերել բանտարկել ասելով. «ես պիտի խուզարկել տամ ձեր գիւղերը, և դուք գիտէք, որ խուզարկելու ժամանակ որքան վընասներ կըհասնի ձեզ»։ Նա չթուեց գիւղացիներին այդ վնասները, բայց մենք թուենք մի առ մի. Նախ պարսից զօրքը որ գիւղից անցնի՝ վնաս կըպատճառի, հաւեր, գառներ կըտանին առանց փող վճարելու, ձիաւորները ձիերի կերակուրները ձրի կըվերցնեն երբեմն էլ խոտի դէզերը կրակ կտան և այլն և այլն։ Յետոյ կողմնակի կերպով հասկացրեց թէ լաւ կանեն, որ առանց այդ վնասները կրելու իւրաքանչիւրը իւր կարողութեան համեմատ կանխիկ փող տայ իրեն. խեղճ գիւղացիներն էլ վճարեցին, պատուէր ստանալով որ եթէ այդ մասին պատմեն և յայտնեն, կաշիները կըմաշկուի։ Այդպիսով հաւաքեց մի քանի հազար թուման։ Սակայն այդ լուրը սկսեց տարածուել. վախենալով որ այդ լուրը Թաւրիզ հասնի և իւր աւարը ձեռքից խլեն, գաւառապետը դիմեց հետևեալ վայրենի բարբարոսութեան, որը մինչև այժմ Պարսկաստանում առաջինն է իւր տեսակում։

Մի առաւօտ Մահլամ կոչուած հայ գիւղը ուղարկեց քրդի ձիաւորների մի խումբ, որպէս զի հայերը կարծելով որ սրանք աւազակներ են, և եկել են գիւղը աւարի առնելու, դուրս գան կռուելու։ Հէնց այդպէս էլ եղաւ. 9-10 հոգի հայեր զինուած դուրս եկան գիւղը պաշտպանելու (աւելորդ չէ յիշել, որ այստեղ սովորական են քրդերի յարձակումները գիւղերի վրայ). քրդերն սկսեցին խոյս տալ, ինչպէս իրենց պատուիրուած էր, որպէս զի հայերին աւելի հեռացրած լինէին գիւղից։ Յանկարծ հայերը տեսնում են իրենց շուրջը պարսիկ զինուորների խմբեր. կարծում են որ քրդերին բռնելու են գալիս. բայց հայերը չկամենալով մասնակցել կռուին՝ քաշւում են ցեխից շինուած մի ծածկոցի տակ. ոմանք կարծում են, որ նրանք պարսիկ զինուորներից վախեցել են, որ երբ քրդերի հետ իրենց հաշիւները վերջացնեն, հայերից էլ մի բան կըպահանջեն։ Սակայն ահա թէ ինչ է պատահում. զինուորները սկսում են խրճիթն ամեն կողմից գնդակահար անել և մի անգամ էլ թնդանօթ են արձակում խրճիթի վրայ, որի կտուրը փուլ է գալիս. հայերը սարսափած բղաւում են, կանչում, բայց լսող չկայ. ի վերջոյ դուրս են գալիս և սկսում փախչել, այդ միջոցին զինուորները 8-ին թէ 9-ին կենդանի բռնում են, մէկին յաջողւում է փախչել. 8-ին բերում են թևերը կապում և տեղն ու տեղը գլխատում դաշտի մէջ, առանց իմանալու ովքեր են, ում հպատակներ են և ինչ գործի տէր են. գլուխները տանում են Զարկամլ-մուլքին. մարմինները մնում են դաշտում, գիւղացիք գալիս տանում են թաղում։ Տեղական յաջորդը երկու օրից դիմում է գլուխները պահանջելով, որպէս զի թաղուին։ Զարկամլ-մուլքը պատասխանում է թէ թաղուած են արդէն, մինչդեռ գլուխներն այդ միջոցին Զարկամի կարգադրութեամբ գտնւում էին հին քաղաքում. դէմքերի կաշիները քերթել էին, որպէս զի չճանաչուին և թաղել էին մի աղտոտ տեղում։

Բարեբաղդաբար Թաւրիզի անգլիական հիւպատոսը և իւր օգնական Միրզա Գալուստ խան Վարդանեանը, որոնք գտնւում էին Ուրմիում, վերադառնում էին Թաւրիզ այս ճանապարհով։

Հիւպատոսը լսելով կատարուած բարբարոսութիւնն որոշեց մի քանի օր մնալ Սալմաստում, տեղեկութիւններ հաւաքելու, ուստի գնաց Ղալասար կոչուած հայ գիւղը, ուր պ. Արզումանեանների տունը պատրաստուած էր ամեն յարմարութեամբ։ Հիւպատոսի գալու լուրն իմանալով, Զարկամլ-մուլքը սարսափահար շտապեց հին քաղաքից գալ հիւպատոսին այցելութեան, հիւպատոսը նրան ընդունեց շատ սառը և ըսկսեց այնպէս խիստ խօսել, որ դաւաճանը չկարողանալով համբերել՝ սենեակից դուրս եկաւ։ Հիւպատոսը նրան անձամբ չայցելեց փոխադարձաբար, այլ ուղարկեց իւր օգնական Գալուստ խանին, որը նոյնպէս շատ խիստ խօսքեր ասեց Զարկամլ-մուլքին։ Դատաւորը այդ խաղը սարքել էր, որպէս զի ինքը իւր հերոսութեան համար տիտղոս և պատուանշան ստանայ պարսիկ և տաճիկ կառավարութիւններից, բայց բարեբաղդաբար անգլիական թագուհու ներկայացուցչի գալը ամեն բան տակն վրայ արեց։ Հիւպատոսն իւր օգնական Միրզա Գալուստ խանին նոյն իսկ Մահլամ էլ ուղարկեց քննութեան համար։

Աւելորդ է ասել, որ անգլիական հիւպատոսը ամեն բան իրական գոյներով նկարագրելով, այն ժամանակ պատուանշանի փոխարէն պաշտօնանկութիւն կարող է գալ Զարկամլ-մուլքին։

Հիւպատոսը դեռ չէր գնացել, որ նոյն օրը Զարկմլ-մուլքը վախից հեռացաւ, երկու օրից յետոյ էլ տեղական դատաւոր Հաջի-Իսմայիլ-խանի պաշտօնանկութեան հրամանը եկաւ։

Աւելորդ չէ յիշատակել, որ այդ միջոցին տեղական Սարֆարազ հայասէր Էհթլայի-դովլան բացակայ էր և երբ եկաւ, հայերին նպաստաւոր հեռագիր ուղարկեց Թաւրիզ. գլուխները յետ առնուեցան և թաղուեցին դիակների մօտ։

Հայ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԴՐԱՅՖՈՒՍԻ ԵՒ ՊԻԿԱՐԻ ԳՈՐԾԸ.—Լոնդոնի «Obsenver» լրագրի մէջ Դրայֆուսի գործի վերաբերմամբ սենսացիոն մերկացումներ են հրատարակուած, որոնց պատասխանատուութիւնը հարկաւ այդ լրագրի վրայ է մնում։ Յօդուածը կրում է Dixi ստորագրութիւնը։ յօդուածագիրըն ամենից առաջ յայտարարում է, թէ Պիկարին հալածում են նրա համար, որ նրան յայտնի են ֆրանսիական զօրքի դասը ամենաազդեցիկ գեներալների վարկը ձգող գաղտնիքներ. այդ պատճառով ամեն կերպ աշխատում են նրա բերանը փակել. նոյն այդ դիտումներով Էստերհազին ազատ էր թողնուած և նրան անհրաժեշտ միջոցներն են տրուած որոնց շնորհիւ նա հնարաւորութիւն ունի ապրելու հայրենիքից հեռու։ Սակայն, գաղտնիքը թաղուած է դեռ ևս ոչ-բոլորովին, որովհետև այդ գաղտնիքը յայտնի է ուրիշ անձերի ևս, օրինակ Փրէյսինէին՝ և Դիւպուիին։ Այնուհետև «Observer»-ն անցնում է գաղտնի dossier-ին, որի բովանդակութիւնն իբր թէ յայտնի է յիսուն հոգի բարձր սպաների և մինիստրներին։ Այդ dossier-ն բաղկացած է. 1) մի կարծեցեալ ապացոյցից, որ Դրայֆուսը զինուորական ուսումնարանից դուրս գալուց ի վեր շարունակ դաւաճան էր եղել. այդ ապացոյցը հիմնուած է կեղծ դոկումենտների և լուսանկարների վրայ, որոնք հանուած են նոյնպէս կեղծ դոկումենտներից. 2) Վիլհելմ II-ի նամակներից հանուած լուսանկարներից, դեկուցագրերի և արձանագրութիւնների հետ, որոնք վկայում են, որ իբր թէ այդ լուսանկարները հանուած են գերմանական կայսերի խսկական նամակներից. 3) մի քանի դոկումենտներից, որոնք իբր թէ պատկանում են օտարերկրեայ դեսպանատներից մէկի զինուորական կցորդին և որոնց մէջ գլխաւոր տեղ բռնում է գերմանական 15 րդ և 16-րդ զօրաբանակների կենդրոնացման ուրուագիծը, որ թանկ գնով առել է ընդհանուր շտաբը. այդ բոլոր դոկումենտները, «Observer»-ի ասելով, կեղծ են. 4) կեղծ հաղորդագրութիւնների պատճէններից, որ իբր թէ Դրայֆուսն արել է օտարերկրեայ մի պետութեան և 5) յիշեալ դոկումենտների համար վճարուած դրամական գումարների հաշիւներից։ Ապա յօդուածագիրը հաղորդում է, որ զինուորական մինիստրութեան խուզարկու բիւրօն ամսական իւր ձեռքի տակ ունէր 40 հազար ֆրանկի գաղտնի գումար. բայց, դրանցից զատ, նրան նպաստներ էին տալիս արտաքին և ներքին գործերի մինիստրութիւնները, այնպէս որ բիւրօն ամսական իւր տրամադրութեան տակ էր ունենում երբեմն մինչև 10 հազար ֆրանկ։ Բուլանժէի ժամանակ այդ գումարների մի մասը գործադրւում էր բուլանժական անգիտացիայի համար, որի համար և յիշեալ գեներալը պատասխանատուութեան կոչուեցաւ։ Բայց յետագայում ևս այդ գումարները ծախսւում էին ամենակամայական կերպով։ Աւելի հին քան տաս տարուայ ընթացքում ծախսուած էր աւելի քան վեց միլիոն ֆրանկ։ Ո՞վ է ստացել այդ գումարները։ Լրագիրն ակնարկում է որ Բիլիօ և Բուադեֆր գեներալների վրայ խիստ կասկած կայ այդ գործում և նրանք ամենքն աշխատում են այնպէս անել, որ Պիկարը չկարողանայ ասել այն, ինչ որ յայտնի է իրեն գաղտնի գումարների մասին. Dixi-ի ասելով, դրանով էլ բացատրւում է Բիլիօյի ընկեր-սպասաւոր գեներալ Ցուրլինդէնի յամառութիւնը։ «Ոչ թէ Դրայֆուսի գործն է,—ասում է Dixi-ն,—ընդհանուր շտաբին խանգարում գաղտնի dossier-ն յանձնելու, այլ այն սարսափը, որ կարող է բացուել խուզարկու Բիւրօյի գաղտնի գումարների ծախսման եղանակը։ Պէտք է Պիկարին ազատել ծառայական գաղտնիք պահելու պարտաւորութիւնից, պէտք է նրան հնարաւորութիւն տալ ասելու, թէ գեներալներից որն է այդ գումարներից ամսական ութ հազար ֆրանկ ստացել»։ Ի վերջոյ Dixi-ն հաղորդում է, որ Էստերհազիի ձեռքով «Libre Parol» լրագրի խմբագրատունը տարուած յօդուածի հեղինակը ոչ այլ ոք էր, քան գեներալ Բուադեֆրը։

—

ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ.—Ալբանական մասնաժողովը, որ գտնւում է Բուքարեստում, մի յուշագիր է ուղարկել սուլթանին, որի մէջ թախանձագին խնդրում է, որ Ալբանիան անկախութիւն ստանայ, որ բացուին ալբանական ուսումնարանները և ալբանական լեզուն պաշտօնական լեզու ճանաչուի։ Սրա հետ միաժամանակ և այս յուշագիրը կարծես լրացնելու համար, միւս մասնաժողովը, որ յայտնի է «Ալբանո-մակեդոնական ազգային միութիւն անունով, Հին Սերբիայում և Մակեդոնիայում եռանդով ամենատեսակ կոչեր է ցրում, այդ կոչերի մէջ ասւում է, թէ անհրաժեշտ է Ալբանիան, Մակեդոնիան և Հին-Սերբիան վարչական կողմից իրար հետ միացնել, ընդ սմին այդ երկրների բնակիչներին կոչում է անւում զէնք առնելու, եթէ Թիւրքիան անկախութիւն չտայ։

—

ԿՐԵՏԷ.—Լրագրներն, իբրև լուր, հաղորդում են, թէ արքայազն Գէորգը մտադիր է հրաժարուելու բարձրագոյն կոմիսարի պաշտօնին յատկացուած ռոճիկից և բաւականանալու այն եկամուտներով, որ ստանում է նա իւր բաժնից, իբրև յունական պրինց։

ՀԵՌԱԳՐՆԵՐ

ՊԱՐԻԶ, 30 նոյեմբերի.—Սպանիայի և Միացեալ Նահանգների միջև հաշտութեան պայմանագիրը ստորագրուած է։

ՊԱՐԻԶ. — Պատգամաւոր Գիյըմենը «Temps»-ի խմբագրին հաղորդեց, որ Դրայֆուսի գործը քննող զինուորական դատարանի մի անդամ իրեն ծանօթ ծովային մի սպայի պատմել է, որ երբ զինուորական դատաւորները գումարուեցին խորհրդակցութեան սենեակում, այնտեղ մտաւ զինուորական մինիստրութեան մի սպայ և զինուորական մինիստրի կողմից յայտարարեց, թէ Դրայֆուսը մեղաւոր է, և թէ մի ինչ որ յօդուած չէր ներկայացուած։ Գիյըմենը ասել է, թէ ինքը պատրաստ է կրկնելու այդ խօսքերը դատաւորների առաջ։

ՊԱՐԻԶ.—Սեր Մանսոնը այցի էր գնացել Դելկասսէի մօտ։ Բրիտանական դեսպանը երկրորդ անգամ անկեղծ ցաւակցութիւն յայտնեց այն բանի առթիւ, որ իւր միտքը ճիշտ չի հաղորդել աւետրի պալատի բանկետում։

ՊԱՐԻԶ.—Ոստիկանական մեծ նախազգուշութիւններ են ձեռք առնուած Պարիզում Մոնմարտրի երկաթուղաւ վոկզալում։ Դերուլէդը իւր կողմնակիցներին մի կոչ է ուղղել վաղն առաւօտեան հաւաքուելու այդ վոկզալում։ Այս բոլորը հարկադրել է կարծելու, թէ վաղն առաւօտեան սպասւում է Դրայֆուսի գալուստը, բայց ոստիկանական իշխանութիւնը յայտարարում է, որ ոստիկանական միջոցները ձեռք են առնուած Դերուլէդի կողմնակիցների լինելիք միտինգի նկատմամբ միայն։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝

ՍՊԱՆԴԱՐ ՍՊԱՆԴԱՐԵԱՆ.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Մարդատար գնացքը № 1 *Բագուից Թիֆլիս* մեկնում է օրուայ 4 ժ. 15 ր., հասնում է Թիֆլիս առ. 8 ժ. 38 ր. մեկնում է *Թիֆլիսից Բաթում* առ. 9 ժ. 20 ր., հասնում է Բաթում եր. 8 ժամին 52 ր.

Փոստային գնացքը № 3 *Բագուից Թիֆլիս* մեկնում է գիշ. 10 ժ. 50 ր., հասնում է Թիֆլիս եր. 5 ժ. 9 ր., մեկնում է *Թիֆլիսից Բաթում* եր. 6 ժ. 10 ր., հասնում է Բաթում առ. 7 ժամին։

Մարդատար գնացքը № 2 մեկնում է *Բաթումից Թիֆլիս* առ. 8. ժ. 30 ր., հասնում է Թիֆլիս եր. 8 ժ. 30 ր., մեկնում է *Թիֆլիսից Բագու* եր. 9 ժ. 15 ր., հասնում է Բագու օրուայ 1 ժամին։

Փոստային գնացքը № 4 մեկնում է *Բաթումից Թիֆլիս* եր. 8 ժ. 40 ր., հասնում է Թիֆլիս առ. 9 ժ. 55 ր., մեկնում է *Թիֆլիսից* Բագու առ. 11 ժ. 20 ր., հասնում է Բագու առ. 5 ժ. 42 րոպէին։

—

ՌԱԶՄԱՎԻՐԱԿԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀ

1898 թ. մայիսի 1-ից մինչև 1898 թ. նոյեմ. 1

Թիֆլիսից I-ին հինգ տեղ ունեցող կառքը մեկնում է առ. 9 ժ. 30 ր. գիշերում է Մլէթում և հասնում է Վլադիկաւկազ միւս օրը եր. 7 ժ. 20 ր.։ II-ը մեկնում է առաւօտեան 11 ժամին և գիշերում է Պասանաուրում. հասնում է Վլադիկաւկազ միւս օրը եր. 9 ժ. 20 ր.։

Վեց տեղ ունեցող I-ին հանրակառքը (առանց գիշերելու) մեկնում է օրուայ 2 ժ. 30 ր. և հասնում է Վլադիկաւկազ միւս օրը եր. 4 ժ. 35 ր. II-ը մեկնում է եր. 9 ժ., առանց գիշերելու, հասնում է Վլադիկաւկազ միւս օր եր 11 ժ. 20 ր.։

Վլադիկաւկազից հինգ տեղ ունեցող I կառքը մեկնում է առ. 7 ժ. գիշերում է Մլեթում և հասնում է Թիֆլիս միւս օրը եր. 6 ժ. 30 ր.։ II-ը մեկնում է առ. 9. 30 ր. գիշերում է Գուդաուրում և հասնում է Թիֆլիս միւս օրը 7 ժ. 55 ր.։

Վեց տեղ ունեցող I-ին հանրակառք (առանց գիշերելու) մեկնում է եր. 5 ժ. 30 ր. և հասնում է Թիֆլիս միւս օրը եր. 7 ժ. 25 ր.։ II-ը մեկնում է եր. 9 ժ. և առանց գիշերելու հասնում է Թիֆլիս միւս օրը եր. 10 ժ. 55 ր.։

—

ԿԱՆԱՆՑ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԾՆՆԴԱԲԵՐԱԿԱՆ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔՈՎ

(Սոլոլակ, Սադովայա փողոց, № 64)

(սեպհական տուն)

Հեռախօս № 230

Երթևեկ հիւանդների ընդունելութիւնն երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերը՝ ժամը 2—4-ը ցերեկը. վճարը հիւանդների կարողութեան համեմատ, մանաւոր ընդունելութիւն՝ ամեն օր՝ ժամը 8—10 առաւօտեան—վճարը 2 ր.։ Գիշերօթիկ հիւանդներ և ծննդաբեր կանայք ընդունւում են գիշերուայ և օրուայ ամեն ժամանակ, բայց այդ մասին առաջուց տեղեկութիւն պիտի տրուի. վճարը որոշւում է ըստ դասակարգերի։ Չունեորները ձրի են։ Ընդհանուր ընդհանուր բաժանմունք ընդունողները վճարում են 1 ր 50 կ. մինչև 8 ր. մի օրուգիշերուայ համար. ծննդաբերական բաժանմունքը մտնողները—1 ր. մինչև 5 ր. մի օրուգիշերուայ համար։ Երկունքից ազատելը 10 ր. մինչև 50 ր.։ Անդամահատութիւնը ըստ համաձայնութեան։ Երթևեկ բոլոր հիւանդները դեղեր և նիւթեր ստանում են ընդունելութեան ժամանակ ձրի։ Չունեորների համար 1-ական մահճակալ է դրուած իւրաքանչիւր բաժանմունքում, ուր տեղաւորւում են նրանք սենեակ և նրա պ. պ. ընկերների առաջարկութեամբ ձրի։

Հիւանդանոցի տէր և տեսուչ
Մ. ՄԿՐՏՉԵԱՆ.

—

ԴՈԿ. Դ. Ս. ՀԵՐՑՖԷԼԴ

որ իւր մասնագիտութիւնը պարապել է Վիեննայում, ընդունում է կաշուի, վեներական, միզական և սիֆիլիտիկական հիւանդութիւններ ունեցողներին՝ ամեն օր առաւօտեան 9—11 ժամը և երեկոյեան 5—8 ժ.։ *Մադերեան փողոց*, № 5, *Լիսիցեւի տուն*։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ
ՎՐԱՑ ԱԶՆ. ԹԱՏՐՈՆՈՒՄ
Չորեքշաբթի, դեկտեմբերի 2-ին
դերասան Ա. ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆԸ
մասնակցութեամբ հայ դերասանական խմբի անդամների կըներկայացնէ.

„ՍԵՎԻԼԻԱՅԻ ՍԱՓՐԻՉ"

կոմ. 4 գործ. թարգ. Կ. Մարտիրոսեանցի
Մասնակցութեամբ. Տ. Զարէլ պ.պ. Միրզաեան, Մամիկոնեան, Գնունի, Պարոն-Սարգսեան, Միրզոյեան և այլք։
Սկիզբն է 8 ժամին երեկոյեան
Տեղերի գինը սովորականն է։
(1133) 2—2

Լոյս տեսաւ
Լ. ԼԱՆԴՍՏՐՈՏԻ
„ՄԵՂՈՒՆԵՐ"
բնափիլիսական գրքոյկ
Թարգմ. ռուսերէնից ԶՈԿ
Գինն է 15 կ.
դիմել՝ Կենդրոնական և Կովկասեան գրավաճառանոցներին։ 5—4

ԿԱՐՈՒՁԵԻՐ ՎԱՐԺՈՒՀԻ

Աւարտել եմ տիկ. Դեմենտիևայի կարուձևի դպրոցը ԱՏԵՍՏԱՏՈՎ և ցանկանում եմ ունենալ աշակերտուհիներ։ Ուսուցման շրջանն արժէ միայն 15 ՌՈՒԲԼԻ։ Հասցէն՝ Չուղուրէթ, Վորոպոդեսնայա փողոց, տուն Սարիբէկովի, № 15։ 20—13

ПРІЯТНЫЕ ДУХИ
ВЕРА-АНОНА
РОСКОШНЫЕ НѢЖНЫЕ
ТУАЛЕТНОЕ МЫЛО
ВЕРА-АНОНА
ПРІЯТНОЕ,
НѢЖНОЕ БАРХАТИСТОЕ
Т-ва ГИГІЕНА
ПРОДАЮТСЯ ВЕЗДѢ.
Гл. складъ: С. Петербургъ, Коломенская, 1?.
(М) 51967 18—3

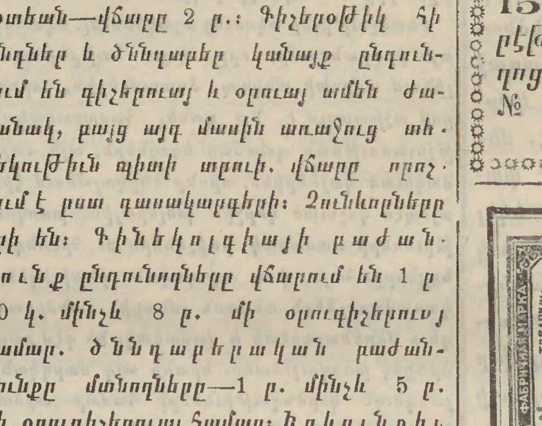

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ԳՈՐԾԻՔՆԵՐ
ԵՒ
ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ
Լ. ԽԱՆ-ԱՂԵԱՆԻ
250 նկարով)(գինն է 50 կ.
Դիմել՝ Тифлисъ, Обществу Изданія Армянскихъ книгъ.
(1131) 50—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

յայտարարում է ի գիտութիւն ընդհանրութեան, որ ախտահանական կայարանին կից (Մուշտայիդսկի փողոց, մարստանի դիմաց, հեռախօս № 172) կայ մի յատուկ կառք վարակիչ հիւանդներին հիւանդանոցները փոխադրելու համար։ Պահանջողները պէտք է դիմեն անմիջապէս ախտահանական կայարանին։
(1132) 3—2

Дозв. цензурою. Тифлисъ, декабря 1-го дня, 1898 г. Տպարան Ա. Ի. Պետրովի Типографія А. И. Петрова, Голов. проспектъ, домъ № 12 Телефонъ № 387